

IQTISODIYOT VA SOLIQ TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKTNING AHAMIYATI: ILMIY TAHLIL VA AMALIY TAJRIBA

Narqabilov Aziz

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

Annotatsiya: mazkur maqola sun'iy intellekt texnologiyalarining iqtisodiyotni raqamlashtirish va soliq boshqaruv tizimlarini takomillashtirishdagi ahamiyatini yoritadi. Unda sun'iy intellekt asosida soliqlarni tahlil qilish, byudjet tushumlarini oshirish va moliyaviy nazoratni kuchaytirish imkoniyatlari ilmiy asosda baholanadi. Shuningdek, AQSh, Estoniya, Xitoy va O'zbekiston tajribalari asosida soliq tizimida SI joriy etilishining natijalari ham ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, fiskal boshqaruv, soliq ma'lumotlari, raqamli iqtisodiyot, byudjet nazorati, iqtisodiy islohotlar.

ЗНАЧЕНИЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЭКОНОМИКЕ И НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЕ: НАУЧНЫЙ АНАЛИЗ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ

Наркабилов Азиз

**Магистрант Ташкентского государственного юридического
университета**

Аннотация: в данной статье анализируется роль искусственного интеллекта в модернизации налоговой системы и цифровизации экономики.

Рассматриваются научные подходы к применению ИИ для повышения эффективности анализа налоговых данных, увеличения поступлений в бюджет и усиления финансового контроля. Приведены примеры внедрения ИИ в налоговой сфере на основе опыта США, Эстонии, Китая и Узбекистана.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, фискальное управление, налоговые данные, цифровая экономика, бюджетный контроль, экономические реформы.

THE IMPORTANCE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN THE ECONOMY AND TAX SYSTEM: SCIENTIFIC ANALYSIS AND PRACTICAL EXPERIENCE

Narqabilov Aziz

Master's student of Tashkent State University of Law

Abstract: this article explores the significance of artificial intelligence in transforming tax administration and enhancing economic management through digital innovation. It provides a scientific evaluation of AI's ability to improve tax data processing, increase revenue collection, and strengthen public financial oversight. The paper also reviews the experiences of countries such as the USA, Estonia, China, and Uzbekistan in applying AI tools to fiscal systems.

Keywords: artificial intelligence, fiscal management, tax data, digital economy, budget control, economic reforms.

KIRISH

Zamonaviy davrda iqtisodiy faoliyatning har bir jabhasiga raqamli texnologiyalar chuqur singib bormoqda. Ayniqsa, sun'iy intellekt (SI) texnologiyalari ishlab chiqarish, moliyaviy boshqaruv, byudjet nazorati va soliq tizimlarida tobora keng qo'llanilmoqda. Dunyoning ko'plab ilg'or mamlakatlari SI vositasida iqtisodiy siyosatni tahlil qilish, resurslarni samarali boshqarish va soliq yig'imlarining oshishini ta'minlashga erishmoqda. O'zbekiston ham bu texnologiyalarni joriy qilishda qator amaliy qadamlar tashlamoqda [1].

Mazkur maqola sun'iy intellektning iqtisodiy boshqaruv va soliq siyosatidagi imkoniyatlarini xalqaro ilmiy tadqiqotlar, tajribalar va O'zbekiston misolida tahlil etadi. Shu orqali, mazkur texnologiyaning yurtimizdagi istiqbollari va real yechimlari ochib beriladi.

1. Sun'iy intellekt iqtisodiy boshqaruvning yangi drayveri sifatida

1.1. Nazariy asoslar

Sun'iy intellekt asosidagi tizimlar iqtisodiy jarayonlarda quyidagi funksiyalarni bajarishi mumkin:

- Katta hajmdagi ma'lumotlarni real vaqt rejimida tahlil qilish
- Makroiqtisodiy indikatorlarning harakatini bashoratlash
- Bozordagi talab va taklifdagi nomutanosibliklarni aniqlash
- Davlat byudjeti xarajatlarini oqilona rejalashtirish

MIT olimlarining izlanishlariga ko'ra, sun'iy intellekt asosidagi iqtisodiy model va algoritmlar inson omilidan ancha keng qamrovli va murakkab tahlillarni amalga oshira oladi.

1.2. Jahon amaliyotidan dalillar

- Xitoy iqtisodiy rejalashtirishda SI texnologiyalariga asoslangan “Made in China 2025” loyihasini amalga oshirmoqda.
- Koreya Respublikasida moliyaviy sektorda sun’iy intellektga asoslangan markaziy bank siyosati joriy qilingan.
- Singapurda esa makroiqtisodiy modellashtirishda AI orqali real vaqtda davlat qarorlarini tez va asosli qabul qilish amaliyoti mavjud.

1.3. O‘zbekistonda qadamlar

O‘zbekiston hukumati iqtisodiy islohotlarni raqamli texnologiyalar orqali olib borishga katta e’tibor bermoqda. 2022-yilda ishlab chiqilgan “AI-foydasiidagi iqtisodiy monitoring” platformasi yordamida inflyatsiya, ijtimoiy yordamlar, energiya narxlari va boshqa muhim ko‘rsatkichlar avtomatik tahlil qilinmoqda.

2. Sun’iy intellekt soliq tizimining modernizatsiyasida

2.1. Soliq tizimida SI imkoniyatlari

Soliq boshqaruvi sun’iy intellektni quyidagi yo‘nalishlarda qo‘llash orqali sezilarli samaradorlikka erishadi:

- To‘lovchilarning faoliyatini oldindan taxmin qilish
- Yashirin daromadlarni aniqlash
- Avtomatlashtirilgan audit tizimlarini joriy qilish
- Soliqdan bo‘yin tovlash xavfini avtomatik baholash

OECD tahlillariga ko‘ra, SI yordamida soliq boshqaruvida inson mehnatiga bo‘lgan ehtiyoj 45% gacha kamayishi mumkin.

2.2. Xorijiy tajriba

Estoniya:

- “e-Tax” platformasi orqali deklaratsiyalar SI yordamida to‘ldiriladi, foydalanuvchidan minimal harakat talab qilinadi.

Hindiston:

- “Project Insight” nomli tizim sun’iy intellekt asosida noqonuniy daromadlarni aniqlashda 40% gacha samaradorlikni ko‘rsatgan.

AQSh:

- IRS tomonidan joriy etilgan SI vositalari yordamida 2022-yilda 11 mlrd AQSh dollari miqdoridagi soliq firibgarligi fosh etilgan.

2.3. O‘zbekiston tajribasi

- “e-Soliq” ilovasi — jismoniy va yuridik shaxslar uchun soliq to‘lovlarini SI asosida soddalashtirish imkonini beradi.

- DSQ tomonidan yirik to‘lovchilarni avtomatik tahlil qilish tizimi orqali 2022-yilda 150 mingga yaqin subyekt faoliyati tahlil etilgan.

- 2023-yildan boshlab RAST xavf tahlili tizimi amaliyotga tatbiq etilib, SI soliq tekshiruvlarini faqat ehtimoliy risk mavjud bo‘lgan hollarda qo‘llashga yo‘naltirilmoqda [2].

3. Iqtisodiy samaradorlik: SI orqali erishilgan natijalar

Sun’iy intellekt yordamida:

- Soliq yig‘imi hajmi o‘rtacha 20% gacha oshadi
- Firibgarlikni aniqlash ko‘rsatkichi 30–40% ga yaxshilanadi
- Raqamli auditlar inson mehnatini ikki baravarga kamaytiradi
- Byudjet rejalashtirishda prognoz aniqligi 25% gacha oshadi

Misol:

O'zbekiston 2023-yilda sun'iy intellekt asosida amalga oshirilgan monitoring orqali 720 milliard so'm miqdoridagi yashirin tushumni aniqlagan (DSQ, 2024).

4. Yechimini kutayotgan muammolar

Texnologiyaning yuksak salohiyatiga qaramay, ayrim dolzarb muammolar saqlanib qolmoqda:

- Maxfiylik: shaxsiy va moliyaviy ma'lumotlarning xavfsizligi talab etiladi.
- Texnik noto'g'riliklar: AI noto'g'ri bashorat yoki qaror chiqarishi mumkin.
- Kadrlar tanqisligi: sun'iy intellekt sohasida yetarli mutaxassislar mavjud emas.
- Huquqiy bo'shliqlar: AI bilan ishlashga oid qonunchilik to'liq ishlab chiqilmagan.

5. Kelajak istiqbollari va zarur chora-tadbirlar

O'zbekiston uchun takliflar:

1. Me'yoriy hujjatlar bazasini kuchaytirish — AI texnologiyalarini soliq va iqtisodiy boshqaruvda qonuniy asosda joriy etish.
2. Mutaxassislar tayyorlash — Iqtisodiyot, soliq va IT sohalarida AI bilan ishlay oladigan yangi avlod kadrlarini tayyorlash.
3. Texnologik infratuzilmani rivojlantirish — bulutli platformalar, serverlar, axborot xavfsizligi tizimlarini modernizatsiya qilish.
4. Xalqaro hamkorlikni kengaytirish — Estoniya, Singapur, Janubiy Koreya kabi davlatlar bilan AI tajribasini o'rganish va tatbiq etish.

Prognoz:

2026-yilga borib, O'zbekistonda soliq yig'imlarining kamida 25 foizi AI texnologiyalari asosida boshqariladigan tizimlar orqali ta'minlanadi.

Xulosa

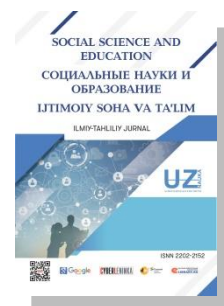
Sun'iy intellekt bugungi iqtisodiy tizimning ajralmas qismiga aylanib bormoqda [3]. U raqamli tahlillar, aniq prognozlar, avtomatlashtirilgan auditlar orqali soliq boshqaruvini yanada shaffof va samarali qilmoqda. O'zbekiston bu yo'nalishda ilk yutuqlarga erishgan bo'lsa-da, mavjud muammolarni bartaraf etish uchun izchil siyosiy, texnologik va institutsional islohotlar olib borilishi shart. Kelajakda AI vositasidagi iqtisodiy va soliq boshqaruvi — mamlakat barqarorligining muhim tayanchlaridan biriga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Афанасьева, Любовь Викторовна, and Алина Борисовна Евлоева. "Изучение опыта применения цифровых технологий в финансовой сфере в целях обеспечения экономической безопасности в России и за рубежом." Национальная безопасность/nota bene 2 (2023): 36-47.
2. Вовченко, Н. Г., and Е. Д. Костоглодова. "Цифровая трансформация финансового сектора в контексте использования возможностей технологии искусственного интеллекта." Вестник Ростовского государственного экономического университета (РИНХ) 2 (74) (2021): 166-174.
3. Ващекин, Андрей Николаевич, and Ирина Викторовна Ващекина. "Искусственный интеллект в судебной системе: задачи и методы." Правовая информатика 3 (2023): 65-74.

**SOCIAL SCIENCE AND EDUCATION -
СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ И
ОБРАЗОВАНИЕ – ILTIMOIY SOHA VA
TA'LIM**
ILMIY-TAHLILIY JURNAL

Issue - 6(2025) / ISSN 3030-3648

Available at www.uznauka.uz